

INDEKS KNJIGA

Već u prvom odeljku *Varoš zlih volšebnika* uočavaju se tri konstante (božanstvenost, zvuk /muzika/ tišina, svetlost), koje će postati osnovne premise i ostalih zbirki Vinaverovih. Iz ujedinjenja ovih konstanti čini se da proizlazi shvatanje da se ove peme temelje na čvrstom uverenju o bitnim vezama poezije i metafizike. Najjednostavniji primer za to je pesma *Trenutak sunčokreta*:

Zlatnog ognja sunovrat,
Pričest sunca sa vrhova,
Uznesenje plamnih snova
U pustinjski žarki sat

Svetmir strasnim stignut znanjem
Začaran je obasjanjem
U vatreni sunčokret.

U čemu je opravданje čudnog opstanka čovекovog? Ako život čine sadržaj i smisao opstanka sveta – zašto, tada, mora biti ljudskog? Životinje i bilje su tako mnoštveni – zar to nije dovoljno? Ali i biljka je uzbudena očekujući dolazeće, i ona raste iz srca poput čoveka. Pravi svet nastaje u nutrini srca. Ono odnosi sobom pesnika u stvaralačke dubine, u pesničku ekstazu:

I mrmljahu reči tamnih obećanja,
I tamne enigme, i volševna znanja...
Tajanstveno daljni stijahu kristali...

Za pesnika je »pesma božanska« i vodi ga u bezdane beskraje tih«. A, konačno: »Nešto će drevno u nama / Da likuje tajno«. Mislići istoriju, dakle, za pesnika ne znači mislići jedinstvo različitog i bolnog i tragičnog u njenom izvoru: čoveku (mada su sutorom obojeni stihovi u *Ratnim drugovima*). Zemlji se uvek vraćamo da je često smrću uzljubimo. Sećanjem i kazivanjem sve više se približavamo žudenom početku (takva ekspanzivna vrednost reči vidljiva je u centralnim pesmama ovog izbora: *Velikim prostranstvima*) i (*I nama recite Veliku Reč*).

Nema u Vinaverovoj poeziji dvojstva božanstvenost / svet, jer bi se duhom same razlike negiralo savršenstvo. Tako i tu u pogledu kosmičkog reda nema dileme o celovitosti pesnikova bića. Do svetosti se ne dolazi vrlinom, u životu je vidljiva demonska svetost koju razliku zasniva na prisutnosti suprotnosti besmrtnosti i samopostojanosti, a to je put prema istom, put ka utočištu. Iz ovih pesama proističe spoznaja da je vazda samo jedan i vazdasti Svetionik obasjavao tamom zastrta obzorja (zbirke *Cuvari sveta, Evropska noć*) što mame čoveka i s njim gasnu.

Ovaj izbor pesama ne daje potpunu sliku Vinaverove misli, ali pruža uvid u nju, u njenu strasu želu za rešavanjem čovekovih problema, u izuzetno poverenje u smisao čovekovog postojanja i mir koji iz njega proizlazi i, konačno, pruža nam odgovore na pitanja postavljena u Pavlovićevom predgovoru: »Da li će se shvatiti put ka voljenju njegovih [Vinaverovih] pesama, da li će se stvoriti potreba da se one čitaju? Da li će se poverovati u njegovu lepotu? Naći lepotu nije ništa drugo nego otkriće univerzalnog (koje se traži u pojedinačnom). To univerzalno je ona konstanta božanstvenosti u Vinaverovoj poeziji. Kada se ona uoči pruža nam estetsko uzbudjenje.

Mirjana D. Stefanović

RANKO RISOJEVIĆ: „UMJETNOST MARIJE TEOFIFOLOVE“

»Svjetlost«, Sarajevo, 1973.

Ranko Risojević (rođen 1943) objavio je tri zbirke pesama: *Vid tame* (1967), *Vreme i vrt* (1971) i *Tako, ponekad* (1972).

Knjigom kratkih priča *Umjetnost Marije Teofilove* Ranko Risojević iskazao se kao dobar pripovedač čije iskustvo pisana ima za nas, u ovom času, izvesnu književno-društvenu aktuelnost. Risojević je stazio sebi u zadatku da iskuša mogućnosti didaktičkog dejstva kratke proze na svest čitaoca. Samim tim on je potisnuo u drugi plan pitanje prozogn izraza našavši alibi za svoj stav u tezi o neophodnosti zahvata proze u tkivo savremenosti, izričito aktualizujući položaj pojedinca u socijalističkom, samoupravnom društvu.

Ovaj podatak značajno obavezuje autora ali je, takođe, bitan za kritičku procenu njegove proze. Diskusije o odnosima pisac – književno delo – društvo, sve određenje u zahtevu za idejnim angažovanjem literature u utvrđivanju i osvajavanju bitnih socijalno-psiholoških problema naše zajednice, u knjizi *Umjetnost Marije Teofilove* dobile su, jederal od mogućih, konkretne odgovore.

Osnovna tendencija ove proze je da označi tipične društvene situacije u kojima se ličnost sukobljava bilo sa represijom sredine ili sa sopstvenom otuđenom svešću, kao i potrebom da ili prevlada i razreši konfliktnu situaciju afirmativno ili njome bude konačno poražena i svedena na potrošni materijal društva.

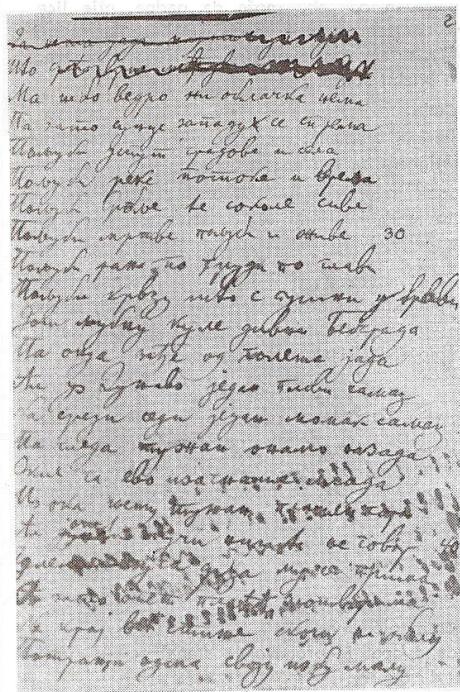
Risojević, od priče do priče, beleži čitavu skalu individualnih i kolektivnih, moralnih, psiholoških i idejnih frustracija. Osnovne teme su: socijalna nejednakost, hipokrizija, hijerarhijsko ustrojstvo međuljudskih odnosa, manjakalnost potrošačke psihologije, iznevereni idealni, nesposobnost adaptacije u izmenjenim životnim uslovima, jednodimenzionalnost ličnosti, lažni humanizam itd.

Risojević priča jednostavno, često se direktno obraćajući čitaocu ili licu iz proze, kontrastirajući dva oprečna stava o pitanjima od sudbinske važnosti za savremenog čoveka. U većini priča događa se klasični sukob »dobra« sa »zlim«. Ovaj shematizam najviše ide na štetu književnih vrednosti knjige *Umjetnost Marije Teofilove*.

Autor se apologetski stavlja u službu »dobra« i čitaocu preostaje da pasivno evидентira situacije, ličnosti i postupke prema kojima je pisac smatran za potrebljano da se opredeli. Kako je većina priča »iz savremenog života«, sa izraženom didaktičkom osnovom, *Umjetnost Marije Teofilove* zadobija jednosmernu funkciju – ona je angažvana. U tom smislu ima uslove da bude, ukoliko se radi o uticaju na svest zamišljenog, »prosečnog« čitaoca, – društveno korisna. Njena korisnost troši se u podsticanju čitaoca za pozitivne ciljeve. Ti pozitivni ciljevi bliski su mentalitetu našeg čoveka (tradicionalno shvaćenog), njegovoj težnji za poštijenjem, zajedništvom u dobru i zlu, pravičnošću, čoštjstvom i junaštvo, otporu prema ugnjetavanju i socijalnoj nepopravci itd. U skladu sa ovom funkcijom, Risojevićeve priče bliske su obrascima narodne priповetke (bio jednom). Negativitet didaktičke tendencije uslovljava u znatnoj meri umravljenost jezika ove proze, njegovu svedenost na jednu funkciju, pravolinjsko kretanje u prostoru uprošćenog koncepta. Neumoljiv je zaključak, do kojeg dolazimo, da ponovo čitamo stare priče, prilagođene novim uslovima, vremenu i ljudima. Cena zanemarivanja književnih vrednosti da bi se »dublje« sagledala situacija savremenog čoveka u ovoj knjizi je previsoka. Kao i uvek, kad se umetničko javlja kao »primenjenos«, rezultat je drugorazredni, potrošni produkt.

Knjizi *Umjetnost Marije Teofilove* ostavljen je realni prostor uticaja u sadašnjem vremenu, a već danas je stavljen znak pitanja na mogućnost da svoju sadašnju aktuelnost emituje i sutra. Kako je pisanje rad, jednak svim drugim ljudskim poslovima. *Umjetnost Marije Teofilove* ne može biti optužena za nešto što nije želela da dosegne. Njeni poučni ciljevi ostvarljivi su i postignuti standardnom književnom tehnikom.

Jameri sebi sjajom dinozinskim jezerci. Galerija muških i ženskih
boj i igarača u srušenim srušenim
sviblju itd. u ovoj. Dinozinskom mogramu se srušen
denim mogram i srušenim srušenim
članom se srušenim srušenim

Rankov rukopis (eksponat muzeja grada novog sada — depadans sremski karlovci)

STANISLAV VINAVER: »EVROPSKA NOĆ I DRUGE PESME«

Srpska književna zadruga, Beograd, 1973.

Miodrag Pavlović, pisac predgovora i sastavljač ove knjige, mada svestan nedovoljnosti delimičnog zahvata svakog izbora poezije, odlučio je se za »lirsko-refleksivnu liniju« Vinaverova pesništva, koja tematizuje određeni vid umetničkog iskustva. Bilo je to ponovno čitanje Vinavera i dočaravanje novih misaonih i emotivnih vrednosti ove poezije. Predgovor jasno daje odgovor koji se elemenat pesništva može smatrati relevantnim pri određivanju duhovne i izražajne specifičnosti dela. Poezija ovog pesnika uporno se obraća pronalaženju autotongovog govora iz vlastitog medija. Tako dobijamo knjigu u najsrećnijoj unutrašnjoj ravnoteži.

Na kraju, beležimo informaciju recenzenata: »Risojević piše tradicionalno racionalno sa težnjom da ironično karakterizira razne konvencije i da simbolički poentira prelomni trenutak dešavanja, odnosno pri-povedanju. U stvari, Isojevićeve priče su u stalnoj napetosti između ironično-mirnog, suptilnog karakteriziranja ljudi i događaja, s jedne strane, i s druge strane, simbolističkog, suštički sentimentalnog, naivnog označavanja nekog smisla, nekog pojma. Izvesno snažno osećanje za formu gotovo u poslednji čas spasava autora i njegove ličnosti da ne padnu u melodramatiku.«

Sasvim je prirodno da u našoj literaturi imamo knjige pisane »sa zadatkom«. Nevolje bi iskrše ako bismo ih shvatili kao uzor i krajnji domet.

Vujica Rešin Tucić

DRAGOLJUB PAVLOV: »ČEĆILIJA« Radnički univerzitet »Radivoj Cirpanov«, Novi Sad, 1973.

Na marginama prve pesničke knjige mladog novosadskog autora Dragoljuba Pavlova beležimo nedvosmislen zaključak: da bi došao do rezultata koji imamo pred sobom, Pavlov je morao preći put od tzv. čiste lirike do saznanja da pesnik može da bude pesnik i ako napusti poimanje pesme kao umetničkog dela u strogom smislu reči i udalji se od konvencije koja se preprečuje između stvari i vesti koju imamo o njima. Na tom putu Pavlov evocira jednu mešavinsku snu, kao odjeka sećanja na rana iskustva, i humora, rugajući se patetičnom. Njegove pesme tako polaze od čistog nadahnuka koje će se, dok se pesma rada, transformirati, ne retko, u kalambur ili priču, gde pesnik koristi sve nijanse i protivrednosti svog duha. Njegov duhovni sabrat mogao bi, recimo, biti Maks Žakob, Vinaver, pa i Dušan Radović. Uđemo li u Pavlovljevu pesmu bez kritičkih predrasuda, videćemo da on poseduje jednu samosvojnu poetiku, koja je dobrim delom iskoristila sve mogućnosti koje su se nalazile pred njom. On može biti dobar versifikator i dobar poznavalač jezika i pisati »lepe» stihove, no kao da nije tako hteo. Kao da su njegova odstupanja namerna, smišljena, da bi potvrdila njegovu pobunu protiv svega što je »besprekorno lepo«, ali i jedan neporeciv talent:

Vrlo jednom davno lane
ja nastikah kuću jednu
skromnožtu neuglednu
a nazvah je još preklane
bagremle kraj barutane
I akvarel ovaj stari
u sebi ko da krije
lik presvete čećilije
i sve njene ženske čari
da ne kažem one stvari...

(Čećilija)

Pavlov će dalje svesti svoj izraz do gustine kakvu srećemo u haiku pesmama: »ima li išta lepše / od prolećne kiše / kada prestane« (Prolećna kiša) ili će, u prvom delu knjige, još uvek ostati u domenu, manje-više, već poznatih traganja. Izrazita je, ipak, njegova zaljubljenost u groteskno, kada »raštimavaju pesmu, kada hoće da bude neobičan, bizaran: »njemu su levu ruku otkinuli / i oba oka iskopali / pa su ga vukli po plavom jezeru« (Lepa smrt).

Valja na kraju reći da se Pavlovljeva knjiga nalazi na sredokratičnoj težnji da se o svetu govori drugačije i poimanju sveta kakav nam je već poznat. Njegova knjiga bi svakako bila lepša da je komponovana jednorodnim pesmama. Trebalо bi da se opredeli: ili će graditi svoju pesmu već oprobanim sredstvima ili će nastaviti da traga za novim sazvucnjima, što mu, čini nam se, više leži.

Rade Tomić

TANJA KRAGUJEVIĆ: »NESAN« »Bagdala«, Kruševac, 1973.

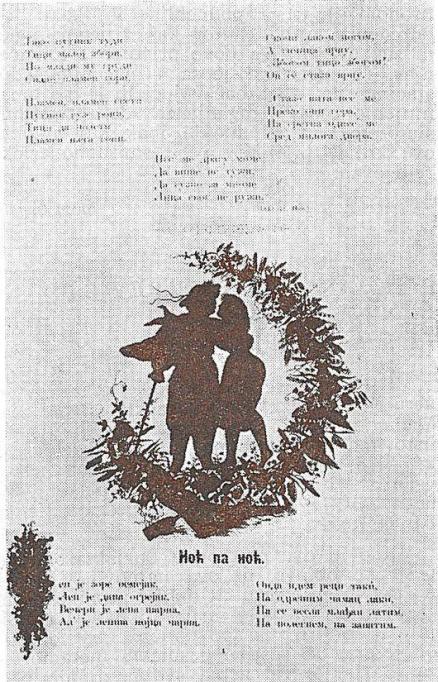
I u ovoj, poslednjoj, zbirci prepoznajemo onu Tanju Kragujević, već nam dobro znanu iz knjige Vratio se Voloda (za koju je, sa Radetom Tomićem — podsetimo se, čak, i toga — dobila Brankovu nagradu).

Nije to poezija velikih uzleta, jezičkog eksperimentatorstva, emotivne bam-badabam-patetike, vodopada retorike, niti snažnih uticaja velikih pesničkih uzora — ali, možda, baš u tome i leži njena vrednost, šarm i čitljivost. Obične, govorne, svakodnevne reči koje iskazuju, iz pesme u pesmu, ravnomerno i nepretenciozno, uobičajene želje, slutnje, osećanja i misli — to je jedno obraćanje, saopštavanje — na krajnje jednostavan način:

sve moje usamljenosti za tebe se raspituju ili:
kad bih mogla još da sanjam
pa da usnim da dolaziš.

I baš ta prostodušnost, prefijnenost običnosti i ljuđskog poveravanja pleni našu pažnju.

Priznanje vlastite nedovoljnosti, siromaštva reči i, zatim, blaga, pastelna metafora:

(eksponat muzeja grada novog sada — depadans sremski karlovcii)

više ne mogu,
u ove reči puke,
moj je život krotki suncokret
zanesen blagom kretnjom troje ruke.

(Poslanica)

Usrdna, čežnjiva molba, puna nežnosti i smerne, femalne, ljubavi, i kao sa nijansom »neka-te-neka« prekora, kao:

Budi taj čovek,
mom umoru počivka.

A, odmah zatim, neka čudesna, neogničena vera u mogućnost reči, u jedino-preostajanje reči, nakon svih gubitaka, poraza i neuspeha:

neka,
može sve na svetu tvoje biti,
meni će još uvek
ostati pesma.

(Neka)

Uopšte, u čitavoj poeziji Kragujevićeve primetno je nešto detinje nežno, neodraslo krhko, šiparički osetljivo. Nešto, reklo bi se, kao neotporno na surovost i sumornost života, koji obiluje teškim, pa i prekretičkim, trenucima — a to bi bila i neka, simplifikovana (no, naočigled samo, a, zapravo, duboka i sudbinska), filozofija njene poezije, okrenute životu, kao bitisanju, kao egzistiranju, koje vodi samo, i neiskupivo samo, ka umiranju; životu u kome:

dode nekad takvo vreme
kad živimo
i pomalo umiremo.

No, sva ta neposrednost, iskrenost, »to nešto prosto« u životu, ljubavi i svetu oko nas, na nekim mestima vodi, eklatantno, i u opasna uproščavanja:

Peče zemlja
mi bosi

(Leto)

mada, u kontrastu i figurativno, možda ipak, uproščavanje, koje zahvata i čitave pesme.

Najsnazniji ton ove poezije, onaj je ljubavni:

ja znam sad je vojvodina ljubavi
u mojoj vlasti cela

(Pianissimo)

I to »vojvodina« nekakve spiritualne, pritajene, eterične, čak i »estetizovane« ljubavi, ali, time, ništa manje snažne i plamsave.

Ono što bismo mogli nazvati *lepotom* te poezije, najviše se ogleda u pesmi San o letu potonjem, u kojoj iskazi »samo zlatne kiše...«, »iz kondira rasut lipov med...« i »na sunčevim gozbama štedrim...«, sadrže, već samim slikama, i nešto čarno.

Knjigom *Nesan*, Tanja Kragujević se ponovo, iako ne bučno i u mnogoglasju, potvrđuje, iako nam ne daje osnove da povjerujemo u neka »iznenađenja«, »oštiri« uspon, vidljiviju »promenu«.

A pomenimo i liričnost likovne opreme, mada, donekle, već manirizovanog, ali sebi vernog i autohtonog, Lazara Vujaklije.

Janez Kocijančić

VOJA MARJANOVIĆ: »PESMA KAO BAJKA« »Glas«, Banja Luka, 1973.

(Glas, Banja Luka, 1973.)

U ogledima iz savremene književnosti za decu Bosne i Hercegovine kritičar Voja Marjanović nastojao je da utvrdi poetiku, interpretira i rezimira dosadašnja razmatranja pesničkih opusa Branka Čopića, Šukrije Pandža, Dragana Kulidžana, Nasife Karapidžić-Hadžić i Ismeta Bekrića. Pet izabranih pesnika, po Marjanovićevom oceni, u sadašnjem trenutku predstavljaju glavne toke poezije za decu BiH, a njihove do sada objavljene knjige zasluzuju književno-kritičku analizu i daju mogućnosti za izvesna književno-istorijska uopštavanja.

Komponujući zbirku ogleda o pet pesnika, kritičar je, objašnjavajući svoj izbor, dao na znanje čitaocima da književnost za decu BiH danas već ima više darovitih pesnika, a i onih koji su se u nju povremeno uključivali i iz nje isključivali, pretežnje pripadajući drugim književnim »područjima«. Širina pogleda, koja se vidi u skici za panoramski prikaz (u fragmentima uvodnog eseja Stanje i tokovi, govori kako o kritičarevoj obaveštenosti i tolerantnosti, tako i o uočenim relacijama na kojima su ocrtane deonice kojima je neophodno bliže prići. No, pošto Marjanović ne komentariše neku svoju antologiju najlepših pesama za decu, već želi da »podvuci crtu« (ili da druge na to podstakne) ispod označenog